

Magyarország a második világháborúban

BORSÁNYI JULIÁN: A magyar tragédia kassai nyitánya.

GOSZTONYI PÉTER: A magyar honvédség a második világháborúban.

Magyarország második világháborús szereplése hosszú évtizedek óta foglalkoztatja a magyar közvéleményt és történetírást határainkon belül és túl egyaránt. A mai napig keressük a választ: bűnösök vagyunk, vagy áldozatok? A kérdésre adandó válaszhoz az elmúlt években a hazai és a külföldön élő és publikáló magyar történészek, kutatók is – minden politikai és világnézeti különbözőséget félretéve, feledve – igyekeznek bennünket közelebb vinni. Ezeket a törekvéseket csak üdvözölni lehet. Hol vannak már azok az idők – nem sírja azokat vissza senki sem –, amikor egymás munkáiban nem az értékeket és az új kutatási eredményeket kerestük, hanem politikai, világnézeti meggyőződésünk jegyében igyekeztünk elmarasztalni egymást, kétségbevonni eredményeinket. A nagy „vitákban” megfélekedtünk arról, hogy ezzel a legtöbbet a valamennyiünk által hangoztatott „magyar ügynek” ártunk. Az idők változtak, az egykori „ellenségek” tiszta, a tudomány eredményeivel és eszközeivel harcoló „ellenfelekké” szelídültek, olyanokká, akik tisztelik és értékelik egymás véleményét, eredményeit, de nem minden kritika nélkül fogadják azokat.

A közelmúltban két olyan igen figyelemre méltó munka látott napvilágot nyugaton élő magyar szerzők tollából, amely hazai érdeklődésre is számot tarthat. Az egyik mű szerzője a Münchenben élő *Borsányi Julián*, a másiké a Bernben dolgozó *Gosztonyi Péter*.

Ami e két kötetet a közös recenzálásra méltatja kárhoztatja az a közös téma. Mindkét szerző könyvében Magyarország második világháborús szereplését, illetve annak bizonyos részletét vizsgálja.

Borsányi Julián könyve – amely a müncheni *Ungarisches Institut Studia Hungarica* sorozatának 28., de csak első magyar nyelven megjelent kötete – mindössze egyetlen kérdést állít vizsgálódása középpontjába, a kassai bombatámadás (1941. június 26.) történetét.

A szerző közel négy évtizedet szentelt életéből a téma kutatására, a „rejtély” megoldására, így az idők folyamán a kérdés egyik legjobb ismerőjévé vált. Ami Borsányi Julián könyvének – megítélésem szerinti – legnagyobb értéke, az az objektivitásra való törekvés, a probléma sok oldalról történő körbejárása, az *exressis verbis* kinyilatkozásoktól való tartózkodása. Borsányi nem akar könyvében támadókat megnevezni, „leleplezni”, hiszen mind a mai napig nincs egyértelmű válasz arra a kérdésre, hogy *kik bombázták és milyen szándékkal Kassát?*

Borsányi Julián számba veszi a szakirodalomban és a publicisztikában eddig felmerült valamennyi – szlovák, szovjet, román, német – verziót; talán csak a „jugoszláv pilóták”-elképzelés maradt ki az alapos áttekintés-

ből. Valamennyi elképzelés mellett és ellen érveket, adatokat sorakoztat fel, hazai és külföldi publikációkra, levelezésekre, beszámolókra hivatkozva. Állást azonban végül is nem foglal – bár maga is a napjainkban egyre divatosabb „román támadók”-verzió fele hajlik –, mert úgy véli, nem rendelkezik döntő, megcáfolhatatlan bizonyítékokkal. Meggyőződése szerint a rejtély megoldása csak további kutatások után várható, főleg akkor, ha megjelennek azok a levéltárak is a kutatók előtt, amelyek egyelőre „zárva tartanak”.

Borszányi Julián a nyugaton élő magyar kutatók közül elsőként jelentetett meg egy olyan munkát, amelyet elsősorban a hazai történészek, kutatók figyelmébe ajánl, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy négy évtizedes gyűjtőmunkájának dokumentumait, véleményével kiegészítve, a rendelkezésükre bocsássa, elvégezve ezzel a feltárás egy jelentős részét. Ezért a lépésért külön köszönet illeti meg.

Teljesen más jellegű munkát tett közzé Gosztonyi Péter a római *Katolikus Szemle* közreműködésével. A hazai szakmunkákban is egyre többet idézett, hivatkozott szerző – a berni *Kelet-Európa Könyvtár* igazgatója – arra vállalkozott, hogy áttekintést adjon a magyar honvédség második világháborús szerepléséről és ezzel a szakirodalomban fellelhető hiányosságot pótoljon.

Gosztonyi könyvében elsősorban a hadsereg, a honvédség második világháborús szerepét vizsgálja, a politikai és gazdaságtörténeti problémákat csak a szükséges mértékben érinti. Az általa bemutatott közel nyolcesztendő időszak (1938-1945), a magyar honvédség történetének „sikerekben” és „kudarokban” egyaránt gazdag időszaka. Ennek bemutatására Gosztonyi Péter hasznosította az általa elérhető hazai forrásokat és feldolgozásokat, valamint a nyugaton bőségesen rendelkezésére álló eredeti dokumentumokat, kiadványokat, visszaemlékezéseket és még élő szemtanúk beszámolóit. Az így megszólaltatott források egészéből kerekedett ki az a kép, amely Gosztonyi könyvéből előttünk kirajzolódik és hitelesnek mondható. Végig kísérhetjük a honvédség szereplését a vértelen visszacsatolásoktól, a Szovjetunió elleni hadműveletekbe történő bekapcsolódáson keresztül, a Németországban bekövetkezett végig.

A szerző részletesen bemutatja a Szovjetunió elleni hadműveleteket, de ugyanakkor jelentős teret szentel munkájában azoknak a törekvéseknek a leírására is, amelyek megfogalmazója a tragikus sorsú Teleki Pál volt. Teleki és más politikusok véleménye szerint is, Magyarország legfőbb feladata az erők megőrzése egy európai, vagy világméretű fegyveres konfliktus esetén. Megítélésük szerint csak ez az érintetlen erő garantálhatta volna a magyar nemzet fenntartását, megmaradását a Duna-medencében a háború befejezése után.

Ezeknek az elképzeléseknek a megvalósítására az első komolyabb csapást a 2. magyar hadsereg frontra szállítása jelentette. Magyarországon hosszú években keresztül a második világháború egyet jelentett a 2. magyar hadsereg doni katasztrófájával. Érthető módon Gosztonyi Péter is jelentős teret szentelt a kérdésnek munkájában, de nem feledkezett meg az 1. magyar hadsereg Kárpátokbeli harcairól, a magyarországi hadműveletekről sem.

A honvédség szerepének bemutatása mellett – amely szerencsére nem harcászati, hadművelési részletekbe való elmerülést jelent – figyelmet fordított a szerző a politikai események jelentőségének a hangsúlyozására is. A magyar hadsereg, a honvédség története, második világháborús szereplése ugyanis csak a politikai környezetbe, eseményekbe beleágyazva érthető meg igazán. Hiába van ugyanis a hadsereg vezetése a katonák kezében, a döntő

szót a politikusok mondják ki. Nem volt ez másképp 1944. október 15–16-án sem, amikor is a honvédség, illetve az egész politikai-katonai felső vezetés kudarcot vallott.

Azzal, hogy 1944. október 15–16-án, az utolsó, talán még valóban reális lehetőség is megghiúsult a háborúból történő kiválásra, Magyarország második világháborús, illetve háború utáni sorsa, megítélése megpecsételődőtt. A magyar honvédség nem tudta betölteni, vállalni azt a szerepet, amelyet az antifasiszta koalíció oldalára áttért királyi Románia, illetve Bulgária hadserege vállalt, tudniillik a nemzet becsületének megvédését a jövő nemzedéke előtt. Hogy a kudarcra ítélt „kiugrási kísérlet” hova vezetett, arra példák tucatjait lehetne felsorolni. Részben ennek következtében lettünk „utolsó csarlós”, „bűnös nemzet”, „kilencmillió fasiszta országa”, e miatt nem sírhattuk el halottainkat évtizedeken keresztül.

Gosztonyi Péter, ezt a kérdést már nem vizsgálta munkájában, túl is mutatott volna ez, könyve célkitűzésein, de a magyar honvédség tábornoki és tisztikara tagjainak 1945 utáni sorsáról rajzolt plasztikus kép felvetheti az olvasóban az általam előbb már említett kérdést (is).

Ha a magyarországi olvasó hozzájut és kezébe veszi e két, röviden bemutatott könyvet, bizonyára találkozik bennük olyan állításokkal, adatokkal, tényekkel, amelyekkel eddigi ismeretei birtokában vitába szállna. Ismertetésben azonban nem azokra a valós – vagy csak általam vélt? – tévedésekre, adatbeli hibákra igyekeztem rámutatni, amelyek nemcsak külföldön, de Magyarországon kiadott munkákban is előfordulnak, hanem arra az új szellemre, amely a nyugaton élő magyar kutatók munkáiban egyre többször jelentkezik: tárgyilagosság, tiszta tudomány, politikai pamflettek helyett; ezt a törekvést csak dicsérni lehet! Ne azt keressük ilyen esetekben egymás munkáiban ami el- vagy szétválaszt bennünket, hanem azokat a tényezőket emeljük ki, amelyek összekötnek valamennyiünket. Ha ezt az utat választjuk, nyugodtan vitázhatunk; van miről! (*Rudolf Trofinek, München; Katolikus Szemle kiadása, Róma.*)

SZAKÁLY SÁNDOR

